

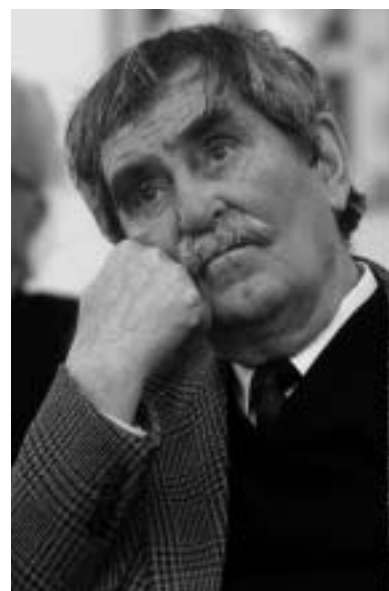
Költők kommunában

Beszélgetés Illyés Gyuláról Juhász Ferencel

– *Mikor ismerkedett meg Illyés Gyulával?*

– Nem tudom pontosan, mikor találkoztam vele személyesen először. Kettőnk között huszonhat év különbség van, ami nagy távolság. Ő elindult Rácegrespusztáról, én elindultam Biáról, a fővárostól húsz kilométerre. Mind a ketten Budapest felé indultunk. Először egy összegyűjtött versgyűjteményét olvastam. Nagyon sokat olvasó gyerek voltam, bejáró diák. Vágyam is volt, s időm is arra, hogy olvassak, mert Biáról vonattal jöttem be az iskolákba, és vonattal kellett hazamenni: polgári iskolába jártam Bicskén, és kereskedelmi iskolába Budapesten. Bicskén rám bízta a tanári könyvtár gondozását és őrzését – a kulcs nálam volt – azzal, hogy én onnan bármit hazavihetek olvasni. Így olvastam el a vonaton a magyar klasszikus irodalmat: Eötvös Józsefet éppúgy, mint Kemény Zsigmondot. Otthon, ha lehetett, olvastam; ha nem lehetett, nem olvastam. Mert egy falusi fiúnak, ha hazaér, akkor a mamája azonnal feladatokat ad: „Fiam, légy szíves, hozz egy vödör vizet!”, „Fiam, légy szíves, hozzál venyigét!”, vagy „Fiam, vágd föl a fát!” – és így tovább. Nem sok időm maradt még a tanulásra sem. Budapestre, a Kossuth Lajos Kereskedelmi Középiskolába szintén vonattal jártam. Az akkori életnek volt egyfajta rendje, ami nem hasonlított a mostani iskolai gyakorlathoz. Akkor nem lehetett az iskolában tartózkodni, tehát a tanítás befejeződött fél kettőkor, s háromnegyed

kettőig el kellett hagyni az iskolát. 1946-ban érettségiztem; a '45-ös év kiesett, mivel akkor háború volt. 1944–45-ben engem is elvittek levontekatonának, csak én megszöktem: így maradtam életben. A '44-es évet úgy pótolta az iskola, hogy a '45-ös évkönyvbe írták be. Rengeteg időm támadt, mert fél kettőkor abbamaradt az iskola, de vonat csak fél ötkor vagy fél hatkor indult haza. Ennek következtében egyrészt a könyvéhségem, másrészt az időgazdagságom, harmadrészt a pénzhány arra késztetett, hogy állandóan járjam az antikváriumokat. A Múzeum körúton majdnem minden bolt antikvárium volt. Az időbőség miatt jártam a Széchényi Könyvtárba és a Szabó Ervin Könyvtárba is. Az antikváriumokban beengedtek a raktárba is, mert tudták, hogy nem lopok. A költészet iránti érdeklődés akkor sem volt nagyobb, mint most. Bementem a pizskos, poros, pókhálós raktárakba, amik tele voltak csodálatos könyvekkel. Például emlékszem Radnótinak egy nagyon szép kötetére, a *Járkálj csak, halálraitélt!* címűre: abból húsz példányt láttam egymás mellett. Gyula könyveinek a felét is antikváriumban vettem, a *Három öreget*, az *Iffúságot*. Nagyon olcsón vásároltam könyveket. Megvettem többek között Mikes Kelemtől a *Törökországi leveleket* bőrbbe kötve egy pengőért. Máig is büszke vagyok rá. Aztán vettem egy *Korán-válogatást*, amiben piros ceruzával alá vannak húzva sorok, ötven fillérért.

– *Hogy emlékszik vissza Illyésre?*

– Illyés figyelt a fiatalokra, így rám is. Hasonló közegeből jöttünk: nem éppen az úri társadalomból, hanem napszámos helyről. 1945–46-ban többen is voltunk fiatal költők: Kormos, Nagy László, Pilinszky és én. Nekem az első versem '47-ben, az első könyvem '49-ben jelent meg; Lacinak és Jánosnak egy évvel előbb. A Szemlőhegy utcában, társbérletben laktam: ez a lakás valamikor Friss István használatában volt, aki a Rákosi-korszak egyik pártpolitikusaként ismertek. Valószínűleg szovjet emigrációból került haza, mert a házban több, a Szovjetunióból hazatért ember lakott: például Hevesi Gyula akadémikus és a felesége, Jolán. Frissék kiköltöztek, így lett üres lakás. Úgy kaptam meg a Kommunista Párttól, hogy kitaláltam: csinálunk egy költőkommunát. Ebben részt vett Gyarmati Erzsébet, Kormos István, Nagy László és én. Megírtam a kérvényt, a többiek is aláírták, s beküldtem a pártközpont lakásügyi osztályára, ami akkor a Nádor utcában székelt. Egyszer csak jött az üzenet: „Fáradjon be, Juhász elvtárs, a Nádor utcába!” Be-

mentem, bemutatkoztam, és átadtam egy kulcsot. Kérdeztem: „Ez micsoda, Virág elvtárs?” Azt mondta: „Hát nem látja? Kulcs. Nem lakást kértek?” Így jöttünk fel egy négy szoba-hallos, fürdőszobás, két balkonos lakásba. A házban nem volt pince, nem volt fűtés; illetve volt valami központi fűtés, de nem működött. Társbérleti lakás volt: ott lakott még Nagy Laci, Kormos és a felesége, meg Gyarmati Erzsébet költőnő, aki aztán elment Franciaországba. Mi az első feleségemmel, Erzsikével két szobát laktuk; a többi helyiség közös volt: fürdőszoba, WC, cselédszoba, és így tovább. Emlékszem, Kormosék laktak a hallban meg a belső szobában, Nagy Laci a cselédszobában. Nálunk volt egy fehér cserépkályha, és rendeltem húsz vagy huszonöt mázsa tűzifát aprítva a Déli pályaudvarnál lévő fatelepen. Ott volt egy kocsis, és megkértem, hozzák fel a fát a Szemplőhegy utcába. Odaállt a fűrészgép mellé, lefűrészelték a fát, ráment a kocsi a mérlegre, s feljöttünk a Szemplőhegy utcába. Mivel nem volt pince, csak balkon, elkezdtem egy kosárral felhordani a fát a balkonra. Egy délután megjelent a ködből Illyés egy viharkabátban, megfogta a kosarat, és azt mondta: „Ez nem neked való...” Felhordta a húsz mázsa fát a balkonra. A feleségem kínálgatta: „Igyon már, Gyula, egy teát, legyen szíves!” „Nem, megyek, sietek” – mondta. De előbb még odament a könyvespolchoz, s megnézte, hogy megvannak-e a könyvei. Miután látta, hogy megvannak, megnyugodva elment.

– *Meddig működött a költőkommuna?*

– Egy évig. Kormos felesége, Klári nem akart társbérletben élni,

és eljöttek; aztán el is váltak. Laci kapott egy bulgáriai ösztöndíjat, és én is rábeszéltem, hogy fogadja el. Több ideig maradt ott, mint ameddig eredetileg tervezte. Mire hazajött, már elviselhetően beszélt bolgárul, s volt egy bolgár menyasszonya is, de aztán nem házasodtak össze.

– *Összejártak Illyésékkel?*

– Illyések egy csomó dologban nagyon titkolóztak – például azt sem tudtuk, hogy gyermekük született. Úgy tudtam meg, hogy egyszer lementem busszal a Margit körútra, és ott állt Gyula egy kislány kezét fogva. Ez a kislány volt Ika, aki vagy nyolc-tíz éves volt akkor. Gyula azt mondta: „Nézd, itt van a kislányom.” Ika fogta Gyula kezét, és várták a buszt. Aztán mivel közel laktunk egymáshoz, kialakult köztünk egy szomszédolási viszony: vagy én mentem át, vagy ő jött Flórával, esetleg egyedül. Én talán többször jártam náluk, mint ők nálunk. Ha jöttek, akkor nagyon aranyosak voltak. Nagyon szerették a gyerekeket, Eszter és Anna lányomat. Emlékszem, Gyula fölemelte Esztert a magasba, és azt mondta: „Flórika, nézd, milyen gyönyörű gyerek!” Sokszor voltam Tihanyban is, a Flóra édesapja által épített házban: néha két-három napig is laktam náluk. Illyés egy időben lenn élt Tihanyban, ott írta a verseit, és Marica mindig lement egy nagy hátizsák élelemmel. Ott volt Szabó Lőrinc is: ott bonyolította a Korzáti Erzsébettel való szerelmét. Egy másik példáját is elmondhatom annak, hogy Illyés figyelt a fiatalokra. 1963-ban írtam egy verset *József Attila sírja* címmel, s meg is jelent az Új Írásban. Rettenetes botrány lett belőle, pedig semmit nem akartam,

csak temetőjáró lévén, mindenütt, ahol járok a világban, először kimegyek a temetőbe. Akkor átmentem Gyulához. Flórika még nem volt otthon, Marica hozott be kávé. Láttam Gyula íróasztalán kiterítve a versemet széthajtva, lesimítva. Nem szóltam egy szót sem, hogy Gyula, mit keres ez itt, hogy került ez ide, mikor tetted oda, miért tetted oda. Csak néztem. Nyilván fájhatott neki. Két zseni: Illyés Gyula és József Attila. Mind a ketten seb voltak egymás szívében: Illyés mellkasán József Attila volt a seb, József Attila mellkasán meg Illyés. Nagyon jó és hasznos viszony alakult ki négy-öt házaspár között. Körforgásban gyűltünk össze egymásnál: Illyések, Aczél György és a felesége, Illés Endre és a felesége, aztán az özvegyek: Déryné és Németh Ella.

– *Az otthonában rengeteg a könyv...*

– Ezeket kapni szoktam. Negyven évig szerkesztőként dolgoztam, ebből huszonöt évet a Szépirodalmi Könyvkiadónál, majd tizenöt évet az Új Írás főszerkesztőjeként. Nem minden könyv remekmű, ezt tessék tudomásul venni. A kiadóban az volt a szokás, hogy ha megszerkesztettél egy könyvet, abból járt egy tiszteletpéldány, a másik tiszteletpéldányt elhozta a szerző, és azon kívül minden kiadványból járt egy a kiadói szerkesztőknek. Minden kiadványból. Amikor átmentem az Új Íráshoz, csak két ajtóval kerültem odébb a New York Palota negyedik emeletén. Roppant tanulságos mű Rónay György *Petőfi és Ady között* című könyve, amit 1956 után írt. Ez az az irodalomtörténeti és történelmi korszak, amelyikről nem nagyon

írtak, mert ugye Petőfi halála után általában az öreg Arannyal foglalkoztak. Ebben a könyvben Rónay összefoglalta az egész líratörténetünket, az öreg Aranytól kezdve egészen Adyig. A költészet szempontjából ugyan lényegtelen, de a két forradalom – 1848 és 1956 – leverése utáni korszaknak voltak bizonyos közös szokásai, például a szakállnövesztés. 1957-ben is szakálldivat volt: a fiatalok szakállat viseltek, bevitték őket a rendőrségre, és akkor leborotválták. Ez ugyanúgy volt 1849–50-ben is. Egy másik kedves könyvem a két világháború között megjelent heti képeslap, a Tolnai Világlapja egyik emlékkönyve. Minden évben adtak egy jutalomkönyvet azoknak, akik rendszeresen vásárolták ezt a képes hetilapot. Ezt apám mindig megvette anyámnak, vagy előfizetett rá – ezt már nem tudom megmondani. Annak volt egy magyar irodalomtörténete képekkel, rajzokkal, amit sokat olvastam. Nem jártam gimnáziumba, mert arra nem volt pénzünk. De kereskedelmibe azért beiratkoztam nagy nehezen, bár apám azt akarta, hogy inas legyek.

– Kapott könyvet Illyéstől is?

– Igen, többet kaptam dedikálva is, például a *Poharaimat*, a *Fekete-fehéret* és a *Közügyet*. A *Három öregből* egy antikváriumban vett példányom van; azt nem tudni, kinek dedikálta. A *Magyarokat* szeretem legjobban a könyvei közül.

– Hogy emlékszik Illyés temetésére?

– Sajnáltam, hogy nem én temethettem el, pedig számítottam rá, gondoltam rá. De a család nyilván másképp gondolta, és nyilván Aczél is másképp gondolta. Aczél kijelölte, hogy Illés Endre temesse,

és hogy legyen a kalap mellett egy rózsaszál. Meghívták Erdélyből Sütő Bandit is. Gyula vörös márvány sírkövét Farkas Ádám, Farkas Ferenc és Györffy Anna fia faragta. Flóra temetésén viszont én mondtam beszédet.

– Gyakran járt Párizsban. Melyek ott a kedvenc helyei?

– Amikor először voltam Párizsban, legelőször a Père Lachaise temetőbe mentem el. Eszembe jut egy temetői sétám, ami jól példázza, milyen a francia nacionalizmus. Katival voltam Párizsban, a Magyar Intézetben laktunk. Kati éppen Eszter lányunkat várta. Mondtam neki: „Meg akarom mutatni Apollinaire-t. Meg menjünk el a montparnasse-i temetőbe, ott fekszik Baudelaire, és menjünk el a harmadik nagy temetőbe is, mert ott fekszik a Dumas testvérpár.” Egyedül voltam már korábban a Père Lachaise temetőben, és tudtam, ki hol nyugszik. Proust sírkövénél szebbet nem láttam: akkora fekete márvány, mint ez a fél szoba, vastag, és csak alul van arannyal odaírva, hogy Proust. Mondtam Katinak: „Itt kell lennie valahol Apollinaire-nek...” Arra jött egy férfi esernyővel és megkérdezte: „Maguk franciák?” Mondom: „Nem, magyarok vagyunk.” Akkor azt mondja: „Zdrasztvujtye. Mit keresnek?” Mondom: „Apollinaire sírját.” Erre nevet, és az mondja: „Ezt a lengyel zsidót?” Ez a francia nacionalizmus, mert Apollinaire tényleg len-

gyel volt. Nagyon hiányzik nekem Párizs: olyan volt, mintha otthon lennék, amíg Hantai Simon és Csernus Tibor élt. Simon biai fiú, együtt nőttem föl vele, 1948-ban ment el Magyarországról, és soha többet nem jött haza. Nagyon sokat köszönhetek neki. Simon számos festményét gyűréssel, csomózással csinálta: ez egy különleges technika. Amióta meghalt Hantai és Csernus, nincs kedvem Párizsba menni...

Tüskés Anna

Juhász Ferenc és Illyés Gyula
(Budapest, 1980, magántulajdon)